

Õiguskantsler

Teie

nr

Õiguskantsler 10.04.2012 nr 6-1/120442/1201716

**Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta
Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise põhimõtte põhiseaduspärasus**

Pöördusite minu poole [---] avaldusega, milles tõstasite küsimuse karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise põhimõtte kooskõlast Eesti Vabariigi põhiseadusega (PS). Seejuures tõite välja karistusseadustiku (KarS) §-i 87¹, mis sätestab karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise tingimusi ja ulatust ning kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) §-i 426¹, mis reguleerib täpsemalt kes, kuidas ja millal on pädev isiku suhtes karistusjärgset käitumiskontrolli kohaldama. Olete seisukohal, et karistusjärgne käitumiskontroll on vastuolus PS §-ga 20 ja § 23 lõikega 2.

Andsin Teile kirjaga nr 6-1/120442/1201484 teada, et võtsin Teie avalduse menetlusse ning vastan Teile pärast Teie tõstatud probleemi põhiseaduspärasuse analüüsimist.

Tutvunud Teie avalduse, asjaomaste õigusnormide ja kohtupraktikaga, pean teatama, et ma ei tuvastanud KarS §-s 87¹ ja KrMS §-s 426¹ sätestatud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise põhimõtte vastuolu Teie avalduses välja toodud PS §§-dega 20 ja 23. Olen ühtlasi seisukohal, et karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise põhimõtte ei ole vastusolus ka PS §§-dega 19, 26 ja 34.

Järgnevalt selgitan Teile oma seisukohta lähemalt.

I Asjakohased sätted

1. Karistusseadustik

„§ 87¹. Karistusjärgne käitumiskontroll

(1) Kohus kohaldab isiku suhtes pärast vangistuse ärakandmist käitumiskontrolli vastavalt käesoleva seadustiku §-s 75 sätestatule, kui:

- 1) isikut on karistatud tahtliku kuriteo eest vähemalt kaheaastase vangistusega ning ta on ära kandnud mõistetud vangistuse täies ulatuses;
- 2) teda on enne käesoleva lõike punktis 1 nimetatud kuriteo toimepanemist samuti karistatud tahtliku kuriteo eest vähemalt üheaastase vangistusega ja
- 3) arvestades kuriteo toimepanemise asjaolusid, süüdimõistetud isikut, varasemat elukäiku ja elutingimusi ning käitumist karistuse kandmise ajal, on alust arvata, et ta võib toime panna uusi kuritegusid.
- (2) Kui isikut on karistatud 9. peatüki 1., 2., 6. ja 7. jaos, 11. peatüki 2. jaos või 22. peatüki 1. ja 4. jaos sätestatud tahtliku kuriteo eest või muus peatükis sätestatud tahtliku kuriteo eest, mille koosseisutunnus on vägivalla kasutamine, vähemalt kaheaastase vangistusega, ei eelda karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine käesoleva paragrahvi lõike 1 punktis 2 sätestatud eelnevat karistatust.
- (3) Karistusjärgse käitumiskontrolli tähtjaks määratakse kaksteist kuud kuni kolm aastat.
- (4) Kui süüdimõistetud ei järgi kontrollnõudeid või ei täida talle pandud kohustusi, võib kohus kriminaalhooldusametniku ettekande alusel pikendada käitumiskontrolli tähtaega korraga kuni ühe aasta võrra või määrata täiendavaid kohustusi vastavalt käesoleva seadustiku § 75 lõikes 2 sätestatule.
- (5) Kohus võib kriminaalhooldusametniku ettekande alusel kergendada või tühistada süüdimõistetule käitumiskontrolli ajaks määratud kohustusi.
- (6) Karistusjärgne käitumiskontroll lõpeb enne tähtaja möödumist järgmistel juhtudel:
 - 1) vangistust kandma asumisel või psühhiaatrilisele sundravile paigutamisel või
 - 2) uue käitumiskontrolli kohaldamisel vastavalt käesoleva seadustiku §-s 74 sätestatule.“

2. Kriminaalmenetluse seadustik

„§ 426¹. Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine

Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise otsustab karistuse täitmise asukoha järgse maakohu täitmiskohtunik toimiku kohtusse saabumisest alates ühe kuu jooksul. Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamiseks arvestab kohus karistusseadustiku §-s 87¹ sätestatud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise aluseid ning isiku käitumist karistuse kandmise ajal.“

II Õiguslik hinnang ja õiguskantsleri seisukoht

2.1 Asjakohased põhiõigused

3. Viitade oma avalduses PS §-le 20 ning PS § 23 lõikele 2, millega KarS §-s 87¹ ja KrMS §-s 426¹ sätestatud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise põhimõtte Teie arvates vastuolus on. Pean siiski vajalikuks analüüsi lähtekohta Teie avalduses tooduga võrreldes muuta järgmistel põhjustel.

4. Nimelt sätestab PS § 20 lg 1, et igaühel on õigus vabadusele ja isikupuutumatusel. Sama sätte lg 2 määratleb ammendavalt vabaduse võtmise lubatavad alused. Antud põhiõiguse puhul tuleb tähele panna, et tegemist on igaühe **füüsilise vabaduse kaitsega meelevaldse ehk omavolilise vahistamise või kinnipidamise eest**, mille panevad toime või mille eest on vastutavad avaliku võimu organid.¹ KarS § 87¹ ja KrMS § 426¹ koosmõjus näevad ette isiku allutamist käitumiskontrollile, mis seisneb KarS §-s 75 nimetatud kontrollnõuete täitmisel. Viidatud kontrollnõuete täitmine ei nõua aga isiku füüsilise vabaduse võtmist vahistamise või kinnipidamise teel. KarS § 87¹ ega KrMS § 426¹ tekst ei maini ühelgi juhul isiku vahistamist või kinnipidamist. **Seega ei ole karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise puhul tegemist isiku füüsilise vabaduse piiramisega PS §-s 20 sätestatud mõttes.** Vastupidine olukord oli aga näiteks kuni 21.06.2011 kehtinud ning Riigikohtu otsusega nr 3-4-1-16-10 põhiseadusvastaseks tunnistatud KarS § 87² lg 2 puhul, mis lubas kohaldada teatud juhtudel ja teatud isikute suhtes karistusjärgset kinnipidamist. Kuna aga karistusjärgne kinnipidamine on praktiliselt identne vangistusega, piiras see intensiivselt isiku PS §-s 20 sisalduvat õigust vabadusele.

¹ E.-J. Truuväli jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2008, lk 204-205.

5. Teie avalduses välja toodud PS § 23 lg 2 sätestab, et kellelegi ei tohi mõista raskemat karistust kui see, mida võinuks talle mõista õiguserikkumise toimepanemise ajal. Kui seadus sätestab pärast õiguserikkumise toimepanemist kergema karistuse, kohaldatakse kergemat karistust. Samas viitate oma pöördumises, et Teie hinnangul on karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise puhul tegemist topeltkaristusega. Kuna PS § 23 lg 2 räägib kergema karistuse kohaldamise kohustusest ning Te ei täpsusta ka oma avalduses, kuidas on Teie hinnangul karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine seotud kergendava karistusseaduse tagasiulatuva jõu põhimõttega, siis ei pea ma vajalikuks hakata hindama antud põhiõiguse seotust Teie tõstatatud küsimusega. Seda ka seetõttu, et Teie pöördumisest võib välja lugeda, et Teie sooviks oli viidata PS § 23 lõikele 3, mis sätestab, et **kedagi ei tohi teist korda kohtu alla anda ega karistada teo eest, milles teda vastavalt seadusele on mõistetud lõplikult süüdi või õigeks.**

6. Karistusseadustiku täiendamisel §-ga 87¹ märgiti, et karistusjärgse käitumiskontrolli puhul on tegemist mittekarakteristliku mõjutusvahendiga, mille eesmärgiks on teha tööd isikuga tema kriminoogeense käitumise muutmiseks ning seeläbi ennetada tema poolt võimalike uute kuritegude toimepanemist.² Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise mittekarakteristlikku iseloomu kinnitab ka KrMS § 426¹, mis ütleb, et karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise otsustab karistuse täitmise asukoha järgse maakohtu täitmiskohtunik toimiku kohtusse saabumisest alates ühe kuu jooksul. Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamiseks arvestab kohus KarS §-s 87¹ sätestatud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise aluseid ning isiku käitumist karistuse kandmise ajal. Seega otsustatakse karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise vajadus isiku vanglakaristuse kandmise ajal, mitte aga koos esialgse otsusega, millega kohus mõistis isikule toimepandud kuriteo eest vabadusekaotusliku karistuse. Samuti ei arutata karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise otsustamisel uuesti isiku kuriteoasja, mille eest talle vabadusekaotuslik karistus mõisteti. **Seetõttu ei ole karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise puhul minu hinnangul tegemist PS § 23 lõikes 3 sätestatud korduva vastusega toimepandud teole (s.t topeltkaristusega), vaid mittekarakteristliku mõjutusvahendiga isiku resotsialiseerimiseks ja seeläbi tema uute võimalike kuritegude ärahoidmiseks.**

7. Kuna olen seisukohal, et Teie pöördumises viidatud PS § 20 ja PS § 23 ei ole KarS §-s 87¹ ja KrMS §-s 426¹ sätestatud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise põhimõttega vahetult seotud, pean vajalikuks leida vastus küsimusele, kas see põhimõte riivab mõnda teist põhiseaduses sätestatud isiku põhiõigust.

2.2 Riivatavad põhiõigused

8. Olen seisukohal, et KarS §-s 87¹ ja KrMS §-s 426¹ sätestatud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise põhimõte riivab eeskätt PS §-s 19, §-s 26 ja §-s 34 sätestatud põhiõigusi: **üldist isiksusõigust, perekonna- ja eraelu puutumatumust ning õigust vabalt liikuda ning elukohta valida.**

9. Selgitan, et PS § 19 lg 1 järgi on igaühel õigus vabale eneseteostusele. Nimetatud sättes sisaldub üldise vabadusõiguse aluspõhimõte, millest tuleneb üldine isiksusõigus. Antud juhul hõlmab õigus vabale eneseteostusele isiku õigust pärast vangistuse ärakandmist teha või tegemata jätta seda, mida isik soovib.³ Kuna pärast vangistust kohaldatav käitumiskontroll on riigi poolt isikule pandud kohustus, siis tuleb seda käsitleda isiku eneseteostuse vabaduse kitsendusena, mis riivab tema vabadust otsustada ise enda tegevuse või tegevusetuse üle. PS § 19 lg 1 on lihtsa seadusereservatsiooniga põhiõigus, mida võib piirata mis tahes põhjusel, mis ei ole põhiseadusega otseselt keelatud.

² Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja vangistusseaduse muutmise seaduse 382 SE III seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee>.

³ R. Maruste, Põhiseadus ja selle järelevalve. Tallinn 1997, lk. 57.

10. Lisaks tuleneb PS § 26 lausest 1 isiku õigus perekonna- ja eraelu puutumatusel. Selle sätte põhieesmärk on kaitsta isikut riigi meelevaldse sekkumise eest perekonna- ja eraellu. Riigikohtu väljenduse järgi „on pereliikmetel õigustatud ootus, et riik ei tee õigusvastaseid ja ülemääraseid takistusi pereliikmete kooselule“.⁴ Õiguse perekonna- ja eraelu puutumatusel riivet kujutab endast riigi poolt isikule kohaldatav karistusjärgne käitumiskontroll, mis võib takistada temal elada täisväärtuslikku perekonna- ja eraelu. PS § 26 ls 2 järgi võib perekonna- ja eraellu sekkuda seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, **avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks** või kurjategija tabamiseks.

11. Ühtlasi on igaühel, kes viibib seaduslikult Eestis, PS § 34 ls 1 järgi õigus vabalt liikuda ja elukohta valida. Õigus vabalt liikuda hõlmab nii ühest kohast teise liikumise kui ka teatud kohas viibimise. Liikumisvabadust võib PS § 34 ls 2 järgi piirata seaduses sätestatud juhtudel ja korras **teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks**, riigikaitse huvides, loodusõnnetuse ja katastroofi korral, nakkushaiguse leviku tõkestamiseks, looduskeskkonna kaitseks, alaealise või vaimuhaige järelevalvetuse ärahoidmiseks ja kriminaalasja menetluse tagamiseks. Õigus valida elukohta hõlmab elukoha valimise ja ka elukoha vahetamise vabaduse. Elukoha valiku vabadust ei või § 34 sõnastuse kohaselt piirata. Tegemist ei ole siiski absoluutse õigusega, vaid piirangu aluseks võivad olla teiste isikute põhiõigused või muud põhiseaduslikud väärtused.⁵

2.3 Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise põhimõtte põhiseaduspärasus

12. Nagu juba selle kirja punktis 9 märgitud, võib KarS §-s 87¹ ja KrMS §-s 426¹ sätestatud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise põhimõtte minu hinnangul riivata PS §§-des 19, 26 ja 34 sätestatud põhiõigusi. Eesti õiguspraktikas on põhiõiguste riive tuvastamisel traditsiooniliselt hinnatud kahte mõõdet: riive formaalset ja materiaalselt põhiseaduspärasust.

Formaalne põhiseaduspärasus

13. Riive formaalse põhiseaduspärasuse kontrollimisel tuleb tavapäraselt hinnata seadusandja pädevust vastava regulatsiooni andmiseks, õigusaktile kehtestatud vorminõuete täitmist ning menetlusreeglite järgimist. Samuti hinnatakse formaalse põhiseaduspärasuse juures ka regulatsiooni vastavust õigusselguse põhimõttele (PS § 13 lg 2) ning parlamendireservatsiooni printsiibi järgimist seadusandja poolt (PS § 3 lg 1 lause 1).

14. KarS § 87¹ ja KrMS § 426¹ on kehtestatud Riigikogu poolt menetluskorda järgides seadusega, mis on avaldatud Riigi Teatajas. Seetõttu pole mul põhjust arvata, et normide kehtestamisel oleks eiratud vorminõudeid või menetlusreegleid. Leian, et nimetatud sätted on ka piisavalt õigusselged.

Materiaalne põhiseaduspärasus

15. Riive põhiseadusele materiaalse vastavuse olulisteks komponentideks on piirangu põhiseadusega kooskõlas olev eesmärk ja selle mõõdukus.

16. Üheks allikaks mõistmaks seadusandja tahet õigusnormiga kehtestatava riive legitiimses eesmärgi osas on kahtlemata seaduse eelnõu seletuskiri. Karistusjärgse käitumiskontrolli kehtestanud seaduse eelnõu seletuskirjast selgub, et KarS §-s 87¹ karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise põhimõtte sätestamise eesmärgiks oli teha tööd vanglakaristuse täielikult äraandnud KarS § 87¹ lõikes 1 ja 2 ära toodud tingimustele vastavate isikutega, kes vajavad abi sotsiaalsel kohanemisel ning järelevalvet

⁴ RKHKo 13.10.2005, nr 3-3-1-45-05, p 16.

⁵ E-J. Truuväli jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2008, lk 337.

edasiste kuritegude sooritamise vältimiseks.⁶ Nagu juba selle kirja punktis 6 järeldasin, on karistusjärgse käitumiskontrolli puhul tegemist mittekariistusliku mõjutusvahendiga, mille eesmärgiks on teha tööd isikuga tema kriminogeense käitumise muutmiseks ning seeläbi ennetada tema poolt võimalike uute kuritegude toimepanemist. Seega täidab karistusjärgne käitumiskontroll preventiivset eesmärki korduvkuritegevuse vähendamiseks ning seeläbi tagab ühiskonna turvalisuse suurendamise.

17. Nagu juba selle kirja punktis 6 märkisin, tuleneb KrMS §-st 426¹, et karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise vajadus otsustatakse isiku vanglakaristuse kandmise ajal, mitte aga koos esialgse otsusega, millega kohus mõistis isikule toimepandud kuriteo eest vabadusekaotusliku karistuse. Samuti ei arutata karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise otsustamisel uuesti isiku kuriteoasja, mille eest talle vabadusekaotuslik karistus mõisteti. Seetõttu ei ole karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise puhul tegemist vastusega toimepandud teole, vaid mittekariistusliku mõjutusvahendiga isiku resotsialiseerimiseks ja seeläbi tema uute võimalike kuritegude ärahoidmiseks.

18. Eeltoodust tulenevalt on KarS §-s 87¹ ja KrMS §-s 426¹ sätestatud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise põhimõtte eesmärkideks vajadus tagada ühiskonna suurem turvalisus, avalik kord ja teiste isikute põhiõiguste kaitse (nt PS §-s 16 ja PS §-s 28 sisalduvat õigust elule ja tervisele). Need eesmärgid vastavad PS § 26 lauses 2 ja § 34 lauses 2 sätestatule.

19. Põhiõigusi piirav abinõu peab olema proportsionaalne taotletava eesmärgi suhtes. Proportsionaalsuse põhimõtte tuleneb PS § 11 lausest 2, mille kohaselt õiguste ja vabaduste piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud.⁷

(a) Sobivus

20. Sobiv on abinõu, mis soodustab eesmärgi saavutamist. Antud kontekstis tuleb abinõu sobivuse kaalumisel hinnata, kas karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine üldse aitab kaasa riive eesmärkide saavutamisele – korduvkuritegevuse vähendamisele (s.t ka teiste isikute õiguste kaitse) ja ühiskonna turvalisuse suurendamisele.

21. Paljude vanglast vabanevate isikute jaoks on vaieldamatult vajalik ühiskonna toetus n-ö tavaellu astumisel. Lisaks vanglast vabanemise järel isikule vangistusseaduse (VangS) § 75 lõikes 4 ette nähtud vabanemistoetusena väljastatavale rahasummale, mis pärsib vahetult pärast vanglast vabanemist isiku poolt uue süüteo toimepanemist pelgalt seetõttu, et tal puuduvad vahendid toidu, peavarju jms vajaliku hankimiseks, võib isik vajada ka sotsiaalset kohanemist puudutavat abi (sh psühholoogilist abi, samuti abi töökoha või õppimiskoha leidmisel jne). Kui isik on varem toime pannud süüteo ning ei ole selle järgselt pöördunud õiguskuulekale teele (KarS § 87¹ lg 1), samuti olukorras, kui teda on karistatud kuriteo eest, mille koosseisus on vägivalla kasutamine (KarS § 87¹ lg 2) võib ta enam vajada toetust enda soovile käituda õiguskuulekalt ning kohaneda ühiskonnaeluga pärast vanglast vabanemist. Sellist toetust pakub muu hulgas ka karistusjärgne käitumiskontroll.

22. Seetõttu olen arvamusel, et karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine aitab kaasa isiku taasühiskonnastamisele ning tagab seeläbi korduvkuritegevuse vähendamise (s.t ka teiste isikute õiguste kaitse) ja ühiskonna turvalisuse suurendamise. Seega on tegemist sobiva abinõuga riive eesmärkide saavutamiseks.

(b) Vajalikkus

⁶ Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja vangistusseaduse muutmise seaduse 382 SE III seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee>.

⁷ Kokkuvõtvalt on proportsionaalsuse põhimõtet käsitletud Riigikohus järgnevalt: „[p]roportsionaalsuse põhimõtte tuleneb põhiseaduse § 11 teisest lausest, mille kohaselt õiguste ja vabaduste piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud. Proportsionaalsuse põhimõttele vastavust kontrollib kohus järjestikku kolmel astmel - kõigepealt abinõu sobivust, siis vajalikkust ja vajadusel ka proportsionaalsust kitsamas tähenduses ehk mõõdukust.“ RKÜKo 03.01.2008, nr 3-3-1-101-06, p 27.

23. Seadusandja poolt valitud vahendi vajalikkuse hindamisel tuleb võrrelda seda teiste vahendite efektiivsusega eesmärgi saavutamisel. Nagu eelnevalt mitmel korral mainitud, on KarS §-s 87¹ sätestatud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise eesmärgiks peaaesjalikult isiku resotsialiseerimise toetamine pärast vanglast vabanemist ning seeläbi korduvkuritegevuse vähendamine (s.t ka teiste isikute õiguste kaitse) ja ühiskonna turvalisuse suurendamine.

24. Süüdimõistetu resotsialiseerimiseks on kasutusel erinevad meetmed. VangS § 6 lg 1 nimetab vangistuse täideviimise üheks eesmärgiks kinnipeetava suunamist õiguskuulekale käitumisele. Kinnipeetava resotsialiseerimise vahenditeks on lisaks erinevatele sotsiaalprogrammidele, hariduse ja töö pakkumisele ning teistele kinnipeetava ettevalmistamise viisidele liitumaks ühiskonnaga ka vabanemistoetuse väljastamine. Kuid kindlasti ei piisa kinnipeetavale vaid reaalse vahendite tagamisest elu alustamiseks väljaspool vanglat, vaid on oluline ka see, kuidas on kinnipeetav psüühiliselt ettevalmistatud vabanemiseks.

25. Vangistusega karistatud süüdimõistetu on oma tegudega rikkunud teiste isikute õigusi kõige raskemas vormis – pannud toime kuriteo. Õiguskuulekale ja teiste isikute õigusi arvestavale elule tagasipöördumine peaks olema iga enesest lugu pidava inimese eesmärk ja ses osas ei saa lootma jääda vaid sellele, et riik peab isiku eest kõik tegema. Seega tuleb tõdeda, et ainuüksi vangla tegevused ilma kinnipeetava tahteta ei pruugi tagada isiku taasühiskonnastamise õnnestumist. Samas peab riik looma tingimused õigusrikkumiste tõhusaks ennetamiseks.

26. Antud juhul tuleb tähele panna, et karistusjärgsele käitumiskontrollile allutatakse isik vaid juhul, kui ta on karistuse täielikult ära kandnud ning vastab muudele KarS §-s 87¹ lõikes 1 ja 2 nimetatud tingimustele. See aga tähendab, et isiku suhtes ei kohaldata tingimisi enne tähtaegset vabastamist ja koos sellega ka käitumiskontrolli. Nimelt sätestab KarS § 76 lg 3, et katseajaga tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamise otsustamisel arvestab kohus kuriteo toimepanemise asjaolusid, süüdimõistetu isikut, varasemat elukäiku ning käitumist karistuse kandmise ajal, samuti tema elutingimusi ja neid tagajärgi, mida võib süüdimõistetule kaasa tuua tingimisi enne tähtaega karistusest vabastamine. Sama sätte lg 4 ütleb, et katseae määratakse ärakandmata karistusaja ulatuses, kuid mitte lühemana kui üks aasta. Katseajaks allutatakse isik KarS §-s 75 sätestatud käitumiskontrollile.

27. Seega tuleb järeldada, et kui isiku suhtes ei kohaldata tingimisi enne tähtaega vabastamist, siis ei ole isik täitnud KarS § 76 lõikes 2 märgitud eeldusi, mille üheks oluliseks osaks on m.h ka isiku käitumine karistuse kandmise ajal.

28. Kui isik vastab KarS § 87¹ lõikes 1 ja 2 ära toodud tingimustele, mis tähendab ka seda, et tema suhtes ei ole olnud võimalik kohaldada tingimisi enne tähtaega vabastamist ja käitumiskontrollile allutamist (nt ta ei ole vangistuse ajal aidanud kaasa enda taasühiskonnastamise õnnestumisele, sh enda käitumise parandamisele), siis leian, et uute kuritegude ärahoidmise (s.t ka teiste isikute õiguste kaitse) ning ühiskonna turvalisuse eesmärgil võib isiku suhtes karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine olla vajalik. Minu hinnangul ei ole võimalik piisava kindlusega öelda, et mõni teine meede (nt vabanemistoetuse väljastamine) asendaks täiel määral karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamist ning oleks seejuures eesmärkide saavutamisel vähemalt sama efektiivne.

(c) Mõõdukus

29. Abinõu mõõdukuse (ehk proportsionaalsuse kitsamas tähenduses) üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt põhiõigustesse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust. Mida intensiivsem on põhiõiguste riive, seda kaalukamad peavad olema seda õigustavad põhjused.

30. Põhiseaduse preambul fikseerib põhilised, püsiva iseloomuga ülesanded, mida vabadusele, õiglusele ja õigusele rajatud Eesti riik on kohustatud täitma. Nende hulka kuulub ka sisemise rahu kaitse.⁸ Kõige üldisemalt kujutab sisemise rahu kaitsmine endast õiguskorra ja põhiõiguste kaitset. Riik ei ole üksnes kohustatud õigusrikkumistele reageerima, vaid peab looma ka tingimused nende ennetamiseks. Korduvkuritegude ärahoidmine ja ühiskonna turvalisus on tagatud, kui on loodud tingimused õigusrikkumiste tõhusaks ennetamiseks.

31. Antud juhul on seadusandja sätestanud õigusrikkumiste ennetamiseks karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise võimalikkuse KarS § 87¹ lõikes 1 ja lõikes 2 nimetatud tingimustele vastavatele isikutele.

32. Nagu juba selle kirja punktis 9 märkisin riivab karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise põhimõtte kahtlemata sellele mittekariistuslikule abinõule allutatud isiku õigust vabale eneseteostusele, samuti tema õigust perekonna- ja eraelu puutumatusse ning õigust vabalt liikuda ja elukohta valida.

33. Teisalt on korduv tahtlike kuritegude (KarS § 87¹ lg 1) või vägivallakuritegude toimepanemine (KarS § 87¹ lg 2) asjaolu, mida riik peab PS §-st 14 tuleneva õiguste ja vabaduste tagamise kohustuse täitmisel arvestama. Nagu eespool mainitud, on karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise eesmärgiks uute kuritegude ärahoidmine (s.t ka teiste isikute õiguste kaitse) ning ühiskonna turvalisuse tagamine. Pean kõnealuse piirangu eesmärke väga kaalukateks. Teiste inimeste elu ja tervis ning ühiskonna turvalisus on kõrget kaitset vääriavad õigushüved, mis sõltuvalt konkreetsetest asjaoludest võivad kaaluda üles neid õigushüvesid ohustada või kahjustada võiva isiku õiguse vabale eneseteostusele, perekonna- ja eraelu puutumatusse ning õigusele vabalt liikuda ja elukohta valida.

34. Riigikohus on karistusjärgset kinnipidamist põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks tunnistanud otsuses märkinud, et „[k]aristusjärgne kinnipidamine võiks küll olla väga tõhus vahend korduvkurjategijatest lähtuva ohu vähendamiseks, kuid piirab samas intensiivselt ka isikuvabadust. Üldkogu hinnangul on ühiskonna turvalisust piisavalt tõhusalt võimalik suurendada ka isikuvabadust vähem riivates“. **Sellise vähem intensiivse meetme näitena, mis ei riiva isiku PS §-s 20 sätestatud õigust vabadusele** (mille all tuleb mõista füüsilise vabaduse võtmist vahistamise või kinnipidamise teel) **tõi Riigikohus KarS §-s 87¹ sätestatud karistusjärgset käitumiskontrolli, mille tingimusi on Riigikohtu hinnangul võimalik kehtiva seadusega võrreldes täpsustada ja vajadusel ka rangemaks muuta, arvestades konkreetseid kuriteoliike ja kurjategijaid.**⁹

35. Lõpetuseks rõhutan veel kord seda, et karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise puhul on tegemist mittekariistusliku mõjutusvahendiga, s.t tegemist pole vastusega toimepandud teole, vaid uute võimalike kuritegude ärahoidmisega ning seda meedet kohaldatakse piiratud isikute ringile – üksnes nendele, kes vastavad KarS § 87¹ lõikes 1 ja 2 nimetatud tingimustele. KarS § 87¹ lg 3 järgi määratakse selle meetme tähtjaks kaksteist kuud kuni kolm aastat. Sama sätte lg 5 kohaselt võib kohus kriminaalhooldusametniku ettekande alusel kergendada või tühistada süüdimõistetule käitumiskontrolli ajaks määratud kohustusi. Seega tuleb järeldada, et vältimaks meetme ebarproportsionaalset kohaldamist, on KarS §-s 87¹ võimalikult täpselt piiritletud nende isikute ring, kelle puhul on karistusjärgse kinnipidamise kohaldamine põhjendatud, samuti selle meetme määramise miinimum ja maksimum tähtjad ning ka võimalused meetmega kaasnevate kohustuste kergendamiseks või tühistamiseks. Ühtlasi sätestab KrMS § 426¹, et karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise otsustamisel arvestab kohus KarS §-s 87¹ sätestatud aluseid ning isiku käitumist karistuse kandmise

⁸ Põhiseaduse preambul sätestab: „Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki, mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja kuulutatud 1918. aasta 24. veebruaril, mis on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele, mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule [minu rõhutus] ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus, mis peab tagama eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimise läbi aegade – võttis Eesti rahvas 1938. aastal jõustunud põhiseaduse § 1 alusel 1992. aasta 28. juuni rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse.“

⁹ RKPJKo 21.06.2011, nr 3-4-1-16-10, pp 92-93.

ajal. Seega on kohtule jäetud kaalutlusruum otsustamaks, kas isik allutada karistusjärgsele käitumiskontrollile või mitte.

36. Eeltoodut arvestades leian, et isiku resotsialiseerimine ning seeläbi tema poolt korduvkuritegude toimepanemise ärahoidmine (s.t ka teiste isikute õiguste kaitse) ning ühiskonna üldise turvalisuse suurendamine, millele karistusjärgne käitumiskontroll kaasa aitab, on väga kaalukad põhiseaduslikud õigustused. **Olen seisukohal, et karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise eesmärkide tähtsus õigustab sellega kaasneva isiku põhiõiguste riive ulatust ja intensiivsust. Seega on karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine minu hinnangul mõõdukas abinõu.**

37. Eeltoodud argumentidele tuginedes pean teatama, et ma ei tuvastanud KarS §-s 87¹ ja KrMS §-s 426¹ sätestatud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise põhimõtte vastuolu põhiseaduse ja eelkõige selle §§-dega 19, 26 ja 34.

Lugupidamisega

Indrek Teder